

סימן יב

דו"ד בענין עמלות של תרומות למוסד

ראשי פרקים
א. יד בעל השטר על התחתונה
ב. פירוש המבטל את השטר
ג. פרשנות ע"פ כוונת הצדדים
ד. כספים שהגיעו מכח כוחו
ה. תרומות שאסף בארופה

התובעים הינם מנהלי מוסד תורני (להלן: המוסד/ התובעים), והנתבע הינו מתרים עבור המוסד (להלן: המתרים/ הנתבע). בתאריך כד תשרי תשס"א סיכמו הצדדים כי; "צד ב יקבל עבור התרומות שיביא לצד א 35% ... עבור שיקים והוראות קבע יקבל צד ב את האחוזים רק אחרי שיגבה צד א 2/3 בפועל ... אסור לצד ב להתרים אלא באזורים שיקבל אישור מראש מצד א ... עבור תרומות שיביא צד ב מתורמים קבועים למוסד, יקבל 20%. תורם קבוע הינו מי שנתן תרומה למוסד בשנתיים האחרונות".

בפועל אסף הנתבע תרומות עבור המוסד בארץ ובחו"ל במשך מספר חדשים, עד לאמצע חודש סיון תשס"א. לאחר שהנתבע אסף תרומות באירופה, כשהתבקש במפורש שלא לאסוף באותן מדינות באירופה, מאחר ויש למוסד מתרים אחר במקום, הודיעו התובעים לנתבע על הפסקת פעילותו עבור המוסד.

ביום הפסקת ההתקשרות נשאר בידי הנתבע סכום של \$23,000 שקיבל מתורמים עבור המוסד. סכום זה ברובו במזומן (\$17,800), והיתרה בהמחאות שמועד פרעוןן כבר הגיע. התובעים תובעים מהנתבע להשיב לאלתר למוסד את הסכום שבידו שניתן עבור המוסד, ואף הוצאו בגינו קבלות של המוסד.

הנתבע טוען כי סכום זה מוחזק בידו כערובה עבור תביעות שיש לו כנגד המוסד: א. כי יתנו לו אחוזים עבור מה שגבה באירופה, אף שהדבר נאסר עליו, אעפ"כ כיון שבפועל המוסד נהנה מגבייתו, עליהם לשלם לו לכל הפחות 20%, כפי שסוכם עבור תורמים קבועים. ב. תורם מסוים הביא באמצעות הנתבע סכום מסוים, ולאחר מכן הגיע ארצה (בפסח תשס"א) ובא לביקור במוסד והשאיר תרומה גדולה עבור המוסד. הנתבע תובע כי ינתנו לו אחוזים גם מתרומה זו. ג. הוראות קבע שהביא הנתבע למספר חדשים, ולאחר מכן חודשו הוראות הקבע בעקבות מכתב שקבלו התורמים מהמוסד. הנתבע תובע לקבל עמלה גם על הוראות הקבע שחודשו. ד. תרומה ששלח הנדבן ר' א. בהשתדלות הנתבע, והבטיח שישלח תרומה, ואכן שלח תרומה למוסד לפני ראש השנה תשס"ב.

ע"פ התחשיב שהמציא, לדברי הנתבע מגיע לו עוד סכום של \$1,750, וע"כ אין לחייבו בהחזר הסכום שבידו, ויש לחייב את התובעים בתשלום היתרה ע"פ התחשיב שהמציא.

התובעים משיבים: א. כי הנתבע גרם להם נזק במערכת היחסים עם מתרים קבוע אחר, ולאחר שנכנס הנתבע לתחומו, הפסיק המתרים הקבוע לעבוד עם המוסד, ובכך נגרם נזק יותר מהסכום שהביא בפועל מארופה. לדבריהם - ואין לכך הכחשה מהנתבע - הם אמרו במפורש לנתבע שלא לאסוף באותן מדינות באירופה, וכי האיסוף באזור בו יש מתרים אחר, עלול לגרום נזק. הסכום שהביא הנתבע ממילא היה מגיע דרך מתרים אחר, וכי נאלצו לפצות את המתרים שבאירופה. ב. באשר לתרומה שנתן אחד הנדבנים בפסח, וכן בענין הוראות הקבע, הרי שע"פ ההסכם מקבל המתרים רק עבור תרומות שמביא בפועל, כולל שיקים והוראות קבע, ולא תרומות שהן מכח כוחו. ד. אין מקובל לתת אחוזים עבור הבטחות, ומה ששלח בפועל אף שכנראה היה זה בהשתדלות הנתבע, מ"מ ברגע שהסתיימו קשרי העבודה, אין מבחינתם כל חיוב. ה. גם לשיטת הנתבע התחשיב אינו נכון ואינו מגובה כראוי. התובעים המציאו את השגותיהם לתחשיב הנתבע.

א. יד בעל השטר על התחתונה

השאלה שבפנינו היא פרשנות של ההסכם שבין הצדדים. בין הצדדים סוכם כי: "צד ב יקבל עבור התרומות שיביא לצד א 35%". האם הכוונה לתרומות שיביא בפועל או לתרומות שיבואו לאחר מכן מכוחו או מכח כוחו. כמו-כן יש לפרש את משמעות האיסור להתרים באזורים שלא ניתנה הסכמה של המוסד, ומה ההשלכה הממונית על איסור זה.

ובראשית הדברים אתיחס לטענה ההלכתית שהעלה הנתבע כי בהיותו מוחזק בסכום כסף, הרי שיש לפרש את ההסכם לטובתו. הכלל של יד בעל השטר על התחתונה נאמר דוקא במקום שבעל השטר הוא המוציא, אך כשבעל השטר הוא המוחזק, ידו על העליונה. ע"כ לטענת הנתבע בכל מקרה של ספק בפרשנות השטר, כאשר הדברים לא כתובים המפורש, יש לפרש את ההסכם לטובתו.

איתא בב"ב קעג,א: אמר רבא, שטר לך בידי פרוע, הגדול פרוע והקטן אינו פרוע. חוב לך בידי פרוע, שטרות כולן פרועין. אמר ליה רבינא לרבא, אלא מעתה שדי מכורה לך, שדה גדולה מכורה לו? שדה שיש לי מכורה לך, כל שדותיו מכורין לו? ותירצה הגמרא, התם יד בעל השטר על התחתונה. ופירש הרשב"ם (בד"ה ומשני), וז"ל:

"דהמוציא מחבירו עליו הראיה דהיינו לוקח. ומילתא דרבא דלעיל נמי משום האי טעמא דיד בעל השטר על התחתונה דהיינו מלוה, הלכך חוב לך בידי פרוע, כל השטרות שיש לו עליו פרועין."

וכן איתא בשבועות מז, בדין שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, דלרב הונא זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה, ולרב חסדא - בהדי סהדי שקרי למה לי. וכאשר יש לראובן שני שטרי חוב על שמעון, כשבשטר אחד חתומה כת אחת, ובשטר האחר חתומה

הכת השניה המכחישה, איתא בגמרא דלתרווייהו יד בעל השטר על התחתונה. ופירש רש"י שם (בד"ה מלוה), וז"ל:

"... יד בעל השטר על התחתונה, בין לרב חסדא אין חולקין בזו, שהרי זה בא עליו מכח שתי כיתות, אחת כשירה ואחת פסולה ... הלכך שטר קטן שבהם גובה הימנו והגדול יפסיד, לפי שאומר לו זו היא הפסולה, דמספיקא לא מפקין ממונא מיניה, אבל ממה נפשך הקטן גובה, דיש בכלל מאתים מנה."

וכן איתא בגמ' מנחות קט, א לענין בית בביתי אני מוכר לך ונפל, מראהו נפול, דשאני לוקח שידו על התחתונה. ופירש רש"י; "... דהוי מוציא מחבירו עליו הראיה, שהמוכר מוחזק בבתים". מכל הלין מבואר דדין יד בעל השטר על התחתונה הוא לכאורה מהיות בעל השטר מוציא מהמוחזק, והואיל ועל המוציא מוטלת חובת הראיה, ידו של המוציא - בעל השטר - על התחתונה.

ולכאורה יש להבין מדוע הביאה הגמרא מושג חדש של "יד בעל השטר על התחתונה", כיון שכל הדין נגזר מדין המוציא מחבירו עליו הראיה, היה לגמרא לומר דבשדי מכורה לך, על הלוקח - המוציא - עליו הראיה. וכן בשני שטרות של מלוה אחד ולוה אחד, אינו יכול לגבות אלא הקטן, מפני שהמלוה מוציא מחבירו ועליו הראיה מי הכת הכשירה ומי הפסולה. וכן בבית בביתי, דמראהו נפול דהלוקח מוציא ועליו הראיה. ואמאי נצרכה הגמרא למושג חדש של "יד בעל השטר על התחתונה", דפשיטא דמי שהוא מוחזק, שכנגדו מוציא ממנו ועליו הראיה.

והנה במשנה כתובות פג, א תנן: הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך, הרי זה אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה, א"כ למה כתב לה ... שאם מכרה ונתנה קיים. ובגמ' שם פג, ב; ותימא ליה מכל מילי סליקת נפשך. אמר אביי, יד בעל השטר על התחתונה ... רב אשי אמר, בנכסייך - ולא בפירותיהן, בנכסייך - ולא לאחר מיתה. ורש"י שם (בד"ה יד), כתב וז"ל:

"כל המוציא שטר על המוחזק בדבר מה שמפורש בשטר, יכול לתבוע עליו. ואם השטר סתום, מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכאן הבעל בא בתקנת חכמים על נכסי אשתו בשלשה דברים; לאכול פירות, ולירש, ואם תמכור מכרה בטל. וזו מוציאה שטר שכתבת לי דין ודברים אין לי בנכסייך, ולשון סילוק הוא זה. והוא יכול לטעון ודאי לשון סילוק הוא אבל לא נסתלקתי אלא מפחות שבדברים, וזו היא המכירה, אבל כל זמן שלא תמכור, אוכל פירות."

דלכאורה אם דין יד בעל השטר על התחתונה הוא מדין המוציא מחבירו עליו הראיה, א"כ הבעל הבא להוציא פירות וירושה ועליו הראיה. אלא שמסביר רש"י דאין כאן שאלה של מי מוחזק בפועל אלא דנים על כל שטר בפני עצמו, שמי שבא בכח שטר מסופק ורוצה לטעון עם השטר לזכותו, בין להחזיק ממון ובין להוציא ממון, עליו הראיה. דהיינו - כאשר הוא בא עם שטר מכר, ומבקש באמצעות שטר המכר המסופק להוציא קרקע גדולה, אמרינן ליה דידו על התחתונה ואינו יכול להוציא ממון בשטר זה. אך כאשר יש חזקת חיוב מכח נשואי הצדדים, שהבעל זכאי בפירותיה ובירושתה, והיא באה מכח השטר להחזיק בממון, כיון שהשטר מסופק, עליה הראיה לפרש השטר, אף שבפועל היא המוחזקת.

לפי זה היה מקום לומר דדין יד בעל השטר על התחנתונה ודין המוציא מחבירו עליו הראיה, שני דינים הם. דין המוציא מחבירו עליו הראיה הוא דין של חזקת ממון, שהחפץ להוציא ממנו שמוחזק בממון, עליו הראיה. בעוד דין יד בעל השטר על התחנתונה מתייחס למי שרוצה להפעיל שטר לתועלת עצמו, בין להוציא ובין להחזיק, ידו על התחנתונה. והיינו דכאשר יש חזקת חיוב כנגד מוציא השטר, והוא בא להפטר מחזקת החיוב באמצעות השטר, אם ספק לנו בפרוש השטר, יד החפץ להעזר בשטר להפטר מחיובו על התחנתונה, והחיוב בחזקתו עומד. משא"כ כאשר מדובר בשטר מכר או בשטר הלואה, כאשר המלוה או הלוקח חפצים לבוא עם השטר ולהוציא בכוחו, המוציא מחבירו עליו הראיה. ונראה דדין יד בעל השטר על התחנתונה הוא דין בפרשנות השטר ובניגוד לדין המוציא מחבירו עליו הראיה - אינו דין בחזקת ממון. החזקת ממון היא לעיתים הקובעת את הפרשנות, ולעיתים החזקת חיוב היא הנותנת, דכאשר השאלה כיצד לפרש השטר, אמרינן דמפרשים השטר לרעת הרוצה לסתור את חזקת החיוב או את חזקת הממון.

והרשב"א בתש" (ח"ו סי' ה) דן באשה שמחלה כתובתה לבעלה ויש ספק על מה חלה המחילה, מי נקרא מוחזק, וז"ל:

"ועוד מה שטען הטוען דמן הסתם ידה על התחנתונה דהיא קרויה בעל השטר ויד בעל השטר על התחנתונה, מסתברא דבמקום זה הבעל קרוי בעל השטר וידו על התחנתונה לפי שהבעל לא פרע לה כלום והיא משלה היא מוחלת, וכל מקבל מתנה או לוקח קרוי בעל השטר להיות ידו על התחנתונה."

מדברי הרשב"א עולה שיש להפריד בין החיוב למחילה, כלפי עצם החיוב האשה נקראת בעל השטר, וכאשר יש ספק בחיוב, ידה על התחנתונה. אולם כאשר הספק במחילה, אין לומר שיש כאן ספק גם בחיוב אלא הספק הוא במחילה, וכלפי המחילה, הבעל - הנמחל - הוא בעל השטר וידו על התחנתונה. שאם היינו אומרים שיש כאן רק חיוב ועל החיוב נולד הספק מהמחילה הספקית, היינו אומרים דבעל שטר החיוב - האשה - ידו על התחנתונה, אולם כיון שאנו מפרידים את החיוב מהמחילה ודנים על כל אחד בפני עצמו, וספק שארע במחילה אינו בעל השפעה על עצם החיוב, ע"כ אין הנמחל יכול להשתמש במחילה כאמצעי להפקעת החיוב.

ומדברי הרשב"א נראה שזה הסבר כללי לכל ספיקות במחילה, בין אם הספק נובע מספק בדין, בין אם הספק במציאות, בין אם הספק בכמות המחילה (וכנידון הרשב"א) לבין אם הספק באיכות המחילה, שהרי ע"פ סברתו אין לחלק בין הסוגים השונים של הספיקות. וכן משמע מהמשך דבריו שחילק בין פרעון למחילה, דבפרעון יד המוחזק במעות על העליונה, וכדקיי"ל בב"ב קעג"א לענין האומר שטר בין שטרותי פרוע, דהגדול פרוע והקטן אינו פרוע, וכמש"פ בשו"ע חו"מ סה, כד. והסברא - דפרעון הוא חסרון בגוף החוב והוי ספק בחיוב, משא"כ מחילה שמוחל בעל החוב, הרי זו כנתינה מחודשת, משא"כ פרעון - החוב עומד לפרעון. וברמ"א סה, כג (הנ"ל) ציין רע"א שדעת הרמ"א הינה כדעת הרשב"א בתש" המובאת בב"י אהע"ז סי' צג, והיא התש" הנ"ל. הרי שהחילוק הוא בין מחילה ופרעון, ולדעת רע"א הוה ליה לחלק בדרך שונה, וא"כ משמע גם מהרשב"א דלא כחילוקו.

ובהסבר דברי הרשב"א בחילוק בין ספק בפרעון לספק במחילה, נלענ"ד להביא את מחלוקת הראשונים בדין מלוה שהוציא שטר חוב, וטוען הלוח מחלת לי על החוב. דכאשר טוען הלוח פרעתי לך ואשתבע לי דלא פרעתיך, קיי"ל בגמ' שבועות מא, א ובשו"ע חו"מ פב, ב דמשביעו. אך לענין טענת מחילה נחלקו הראשונים. דעת הרמב"ן דכיון דמחילה אינה באה לעקור את השטר, הוי טענת מחילה כטענת פרעון, ומשביעו שלא מחל, וכמשי"כ בעה"ת (שער כא, ב, ב); "דכי היכי דשטרא קאי לפרעון קאי למחילה". ומפני שהסתפק בכך בעה"ת, שאל את פי הרמב"ן:

"והשיב לי ... שלא אמרו אלא בטוען בעיקרי השטר לפוסלו, כגון אמנה או ריבית דלא ניתנו ליכתב, אבל כל דלא עקר שטרא, כגון מחילה או פרעון, אי אמר אשתבע לי, משביעין ליה."

אלא שבעה"ת הביא את בעל העיטור (ריש עיסקא וחוב) הסובר דטענת מחילה הרי היא כשאר טענות ואינו יכול להשביע עליה. ועיין בגידולי תרומה שם דדעת רשב"א בתש"י הינה כדעת בעל העיטור, וסברתם דאין סתם שטר עומד למחילה. והיא סברת הרשב"א שכת' בדין ספק במחילה. דכיון דכל שטר אינו עומד למחילה, בוחנים אנו את המחילה כנידון בפני עצמו, וע"כ כשיש ספק במחילה, אין הנמחל יכול להשתמש במחילה הספקית כאמצעי להפקעת חובו. משא"כ טענת פרעון, כיון דהשטר עומד לפרעון, הפרעון והחוב הינם גוף אחד, וכאשר נולד ספק בפרעון מכח הודאת המלוה ("שטר בין שטרותי פרוע") נוצרה כאן ריעותא בחוב, וע"כ יד הלוח על העליונה ולא מפקינן מיניה ממון בספק זה.

ובזה אתי שפיר דלא יקשה מדברי הגמרא בכתובות פג, ב הנ"ל, על דברי הראשונים הסוברים דבשובר יד בעל השובר על העליונה. דהנה הנימוק"י בב"ב (עו, ב בעמוה"ר), כתב וז"ל:

"ושובר שיצא והיה כתוב בו שנתפרע ממנו דינרין, יש אומרים דגבי שובר נדון הלשון על העליונה, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולזה נוטה דעת הרא"ה ז"ל, אע"פ שאינו נראה בעיני הריטב"א ז"ל תלמידו."

מדברי הנימוק"י עולה מחלוקת ראשונים, אם הכלל של יד בעל השטר על התחתונה נאמר אף בשובר שיש בו ספק. הרא"ה ס"ל דאף דבכל לשון שטר שבה אנו מסופקים אמרינן דיד בעל השטר על התחתונה, היינו מטעם שבעל השטר הינו המוציא, משא"כ בעל השובר הינו מחזיק, וכל לשון מסופקת בשובר, יכול בעל השובר להחזיק בממונו, ושכנגדו - המוציא - עליו הראיה. והריטב"א פליג וס"ל דאף בכהאי גוונא יד בעל השובר על התחתונה, על-אף היותו מוחזק. והרמ"א בחו"מ מב, ח, פסק להלכה, וז"ל:

"וכל-שכן שאומרים בשובר יד בעל השטר על העליונה, הואיל והוא מוחזק, דלא כיש חולקין ואומרים דאפילו בשובר אמרינן ידו על התחתונה."

מבואר מדברי הרמ"א שפסק דיד בעל השובר על העליונה ויכול להחזיק בממונו. הסמ"ע שם בס"ק כג הקשה על פסקו של הרמ"א, שהרי כנגד השובר המסופק יש לנו שטר חוב מבורר ביד המלוה, ויש לו בשטר שעבוד קרקעות. ועוד - דא"כ יסתרו דברי הרמ"א אהדדי, דבחו"מ עא, כא, בדין מלוה שהאמין ללוה, דלא אמרינן אלא דהימניה לבטל השטר אך לא לבטל

החוב, וע"כ הוי כמלוה ע"פ שצריך הלוה להשבע, והיינו משום דיד בעל השטר (הלוה) על התחתונה לענין פרוש הנאמנות, דהימניה רק לענין ביטול השטר והשעבוד, אך לא לענין שישאר עליו מלוה ע"פ. הש"ך שם בס"ק יז תירץ את קושיית הסמ"ע, דמאי דאמרינן יד בעל השובר על העליונה, היינו לבטל השטר;

"שכן דרך לכתוב שובר לבטל השטר, ואם כן יד בעל השטר על התחתונה נגד השובר, וממילא יד בעל השובר על העליונה נגד השטר, אבל אחר שנתבטל השטר, אי"כ הו"ל בעל השובר, לענין תביעה בע"פ, בעל השטר, ושפיר אמרינן גביה יד בעל השטר על התחתונה לענין דצריך להשבע".

ומבואר דדוקא לענין פרעון אמרינן יד בעל השובר על העליונה, דכיון דהשטר עומד לפרעון, אי"כ אין לנו שתי שטרות אלא שטר ושוברו עימו, וע"כ מיד השאלה על השטר חיוב. משא"כ כשלפנינו שטר מחילה, השאלה היא פרשנות של שטר המחילה, ובה כיון ששטר הראשון בחזקתו, אמרינן דיד הרוצה להפעיל את השטר לטובתו על התחתונה ועליו חובת הראיה.

אלא שלענין עצם דין יד בעל שובר על העליונה, מחלק הש"ך באופן שונה. דהנה המהרי"ק בשורש ז דן בענין הסכס שערכו, ראובן, שמעון, לוי, יהודה ויששכר, שיפרעו הוצאות הקהילה באופן מסוים, וחלקו של ראובן גדול מחלק האחרים. ואילו הוצאות צדקה יפרעו באופן שוה. ועתה נלקח אחד מבני הקהילה בשבי, וטוען ראובן שיש לפרוע את הוצאות פדיון השבויים באופן שוה, היות ופדיון שבויים נכלל בדין צדקה, ואילו האחרים טוענים שפדיון שבויים אינו בכלל צדקה, ועל ראובן לפרוע חלק גדול לפי ההסכם ולפי ממונו. ודן המהרי"ק שם לחייב את ראובן מדין "יד בעל השטר על התחתונה", ובתוך דבריו, כתב וז"ל:

"הרי לך דבר ברור למבין דאמר יד בעל השטר על התחתונה, אפילו היכא דלישנא משמע קצת כדברי בעל השטר, ופשיטא דאין לחלק הכא משום דראובן הוא המוחזק, שהרי אין חזקתו כלום, מאחר שמכח הדין מתחייב ראובן לפי ממונו, אלא שמכח השטר בא להפקיע ולהסיע דין תורה."

מדברי המהרי"ק מבואר, שכאשר יש חיוב ברור שאינו נובע מכח השטר המסופק, והשטר המסופק בא להסיר את החיוב, יד החייב על התחתונה, וזאת מאחר והחיוב ודאי והפטור ספק. והביא המהרי"ק ראיה לדבריו מהגמ' ר"פ הכותב, עיי"ש. בדרכי משה השלם (חוי"מ סי' מב) הביא את דברי המהרי"ק בחדא מחתא עם דברי הריטב"א הסובר דיד בעל השובר על התחתונה. וע"ז הקשה הש"ך (מב, יח) לחלק בין כשהחיוב לא נובע מכח השטר המסופק, ורק הפטור מונח בשטר המסופק, לבין היכא שכל החיוב עם הפטור נמצא בשטר. דהרי המהרי"ק מיירי דגם לולי השטר המסופק היה חייב ראובן לשלם יותר מכולם, מאחר והו"ל לשלם "לפי ממונו". עולה מדברי הש"ך שבכל מצב שהחיוב ברור, אין ידו של בעל השובר על העליונה להפקיע חיובו.

ואף התומים (מב, יא) שחולק על הש"ך וסובר שבנידון המהרי"ק לא מהני מחילה, כיון דהוי מחילה על דבר שלא בא לעולם, דבזמן שחתמו על הסכמתם, לא נשבה עדיין השבוי, ועוד, דאף אם הם מחלו, שבויים לא מחלו, עיי"ש מה שתירץ בזה. אך מ"מ כתב במפורש דכל

היכא שהחייב ברור, והמחילה מוטלת בספק, יד בעל השובר על התחטונה. ולמעשה מצאנו סברא זו בדברי הראשונים. הרא"ש בתשי' (ו, יט), דן בדבר מחילה על פריעת מס, וז"ל:

"וכבר כתבתי, כיון שהוא מחויב ליתן עמהם והוא בא ליפטר בטענה שפטרותו, ידו על התחטונה, דמתנה נתנו לו משלהם, ומאחר שבסתם פטרותו, יש לדון לשון הפטור לכל הפחות שאנו יכולין לדונו, דכל הבא להוציא, ידו על התחטונה..."

מפורש ברא"ש, שכל שהפטור ספק והחייב ודאי, חייב לשלם, ואין בכח הפטור המסופק בכדי להוציא מחיובו. לפ"ז אין דין יד בעל השטר על התחטונה כדין המוציא מחבירו, דאין דין יד בעל השטר תלוי במוחזקות הממון, אלא כל הרוצה להפעיל את השטר, עליו הראיה, בין להוציא ממון ובין להוציא מחזקת חיוב.

ואף שדין יד בעל השטר על התחטונה אינו בכלל הדין של המוציא מחבירו אלא דין המוציא מחבירו הוא ההיכא תימצא לפרש השטר, מ"מ ס"ל לראשונים דמהני תפיסה במטלטלין. עיין ברי"ף ב"מ (נט, ב בעמוה"ר), בשו"ע חו"מ מב, ח ובנו"כ שם. היינו טעמא דהפרשנות נגזרת מהמוחזקות בפועל, וכל היכא דמהני תפיסה בהלכות חזקת ממון, הוא הדין שנפרש את השטר לטובת המוחזק בהלכות חזקת ממון.

ב. פירוש המבטל את השטר

הרא"ש בתשי' סח, יד דן בשטר שכתוב בו שפלוגי הקנה לפלוגי ליתן לו חמשה עשר זהובים אחר הפסח. והסתפק השואל אם הכונה לאחר הפסח הראשון, או נאמר יד בעל השטר על התחטונה "ושמא אחר הפסח האחרון של האלפים תתקצט לבריאת העולם". והשיב הרא"ש, וז"ל:

"דע דלא אמרינן יד בעל השטר על התחטונה אלא היכא דאין השטר נפסד לגמרי, כההיא דפרק מי שהיה נשוי (כתובות צד, ב) הנהו תרי שטרי דאתו לקמיה דרב יוסף, חד הוי כתיב ביה בחמשה בניסן וחד הוה כתיב ביה בניסן סתמא. אוקמיה רב יוסף להווא בר חמשה בניסן בנכסיה. אמר ליה אידך, ואנא אפסיד. אמר ליה, את ידך על התחטונה, בר תשעה ועשרין את. וכן כל כיוצא בזה בגמרא שאנו אומרינן יד בעל השטר על התחטונה, היינו במה שאנו מגרעין כח יד בעל השטר במה שלא נתבאר יפה ענין השטר ויש לפרשו על שני דרכים, אנו מפרשים אותו לחובת בעל השטר לפי שהוא המוציא, ובלבד שלא יפסיד השטר לגמרי, כמו בנדון זה שאם תפרשנו סוף ששת אלפים, א"כ למה נכתב השטר כלל. אלא ודאי אומדנא דמוכח הוא שפסח של זמן קצוב היה ובשגגת הסופר לא נכתב הזמן."

ובהמשך הביא הרא"ש עוד ראיות דמעמידים השטר באופן המקיימו ולא באופן המבטלו. ומבואר מדברי הרא"ש דענין בעל השטר על התחטונה הוא דין בפרשנות השטר, דכאשר יש לפרש השטר על שני אופנים, מוחזקות הממון מוליכה אותנו לפרשנות לרעת המוציא מחזקת הממון, דכיון שהאחד מוציא מחבירו, עליו להביא ראיה לפרשנות שלו. והואיל וזהו דין בפרשנות השטר, ע"כ כאשר יש לפנינו אומדנא דמוכח לפירוש לטובת המוציא מחזקת הממון, מפרשים את השטר ע"פ האומדנא דמוכח הגוברת על חזקת הממון, דכיון שיש לנו

אומדנא דמוכח שאין השטר נכתב בחינם, ואם נאמר שחובת הראיה על המוציא יתבטל השטר, הפרשנות של השטר היא ע"פ האומדנא דמוכח שהשטר מתפרש באופן המקיימו ולא באופן המבטלו.

וברמ"א בחו"מ מב,ט, על דברי המחבר שהביא דברי הרא"ש הנ"ל, הביא את המהרי"ק (שורש צד) דלא אמרינן יד בעל השטר על התחנתונה היכא שהשטר בטל לגמרי, היינו דוקא "שהספק נופל בכוונת הנותן או הלוה", כנידון הרא"ש בתש" שניפל ספק אחר איזה פסח עליו ליתן לו, "דודאי לכך נתכוין הלוה המכתיב את השטר". אולם במקום שי"ל שהנותן סבור שלשון מסוימת מועילה ע"פ ההלכה, ויש לו על מי להסמך, אלא שאנו מסופקים אם ע"פ ההלכה מהני לשון כזו, מעמידים הנכסים בחזקתם. ונראה לומר בדבריו דבכהאי גוונא דאיכא למימר שטעה וסבר דמהני לשון מסוימת, אין לנו אומדנא דמוכח לפרש את השטר, וממילא השטר מתפרש ע"פ חזקת הממון.

והמהרי"ק בשורש ז כתב בענין לשון מסופקת בשטר, שכל מקום שאפשר לומר שלא נתכוין לזה אלא לזה, יד בעל השטר על התחנתונה, ואפילו כשלישנא "משמע קצת כדברי בעל השטר", אפילו הכי אמרינן דיד בעל השטר על התחנתונה. ובשער המשפט מב,ו הביא מתש" הרשב"א דדוקא כשמשמעות לשון השטר שוה לשני הצדדים, בכגון זה יד בעל השטר על התחנתונה, אבל כשמטין דברי השטר לסייע לתובע, יד בעל השטר על העליונה. ובכנסת הגדולה סיים דיש להסתפק בדבר. ובשער המשפט הביא ראייה הגמרא במנחות קח,ב - קט,א במי שאמר שור משורי הקדש, דהגדול הקדש, ובבית בביתני אני מוכר ונפל, מראהו נפול. והקשתה הגמרא אמאי מראהו נפול, הא לשון משמע לבית הגדול דומיא דשור בשורי. ותירצה הגמרא דשאני לוקח דיד בעל השטר על התחנתונה. הרי דיד בעל השטר על התחנתונה אפילו שהלשון נוטה לטובת בעל השטר, דהא הלשון משמע לגדול הבתים דומיא דשור בשורי לענין הקדש. ועיין עוד תש" הרמ"א סי' ד דכל היכא שהלשון סובל שני הפירושים, אמרינן יד בעל השטר על התחנתונה. ואף למש"כ דענין יד בעל השטר על התחנתונה הוא דין בפרשנות השטר, י"ל דאף אם מטין הדברים לטובת בעל השטר מ"מ אין כאן אומדנא לטובת בעל השטר, דכדי שנפרש לטובת בעל השטר ולא נפרש ע"פ חזקת הממון בעינן שיהיה אומדנא לטובת בעל השטר.

ג. פרשנות ע"פ כוונת הצדדים

רבינו ירוחם במישרים (נתיב כג חלק י) דן בענין התחייבות למועד גביית הכתובה, דאף אם הלשון ברורה שיכולה לגבות בחייו, כוונתו ברורה שלא היתה בדעתו שתגבה האשה כתובתה בעודו בחיים, וז"ל:

"כתב הרשב"א בתשובה, כי אע"פ שכתב לה במתנה לחוד שתגבה האשה בין בחייו ובין במותו, ודאי יראה שאין נזקקין לדינא, ואין מגבין אותה בחיי הבעל כלל, דלא כתב לה רק להיות קיום וחיזוק, שלא יוציאנה כאחת הקלות, ושתבטח נפשה בו, לא שיכתוב לה היום ותגבה למחר. וכלל גדול בידינו, בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו, שאין להלך אחר לשון הכתוב אלא אחר הכוונה לבד, וראייה, דעל מנת שאראך מאתיים זוז (קידושין ס,א), דלא נתכונה זאת אלא להראות משלו."

מבואר ברבינו ירוחם דכוונתו מכרעת את הפרשנות המילולית, וכמו שמצאנו באיש המקדש בתנאי "על מנת שאראך מאתיים זוז", שע"פ הפרשנות הפשוטה יכול להראות לה מאתיים זוז של אחרים, מ"מ אזלינן בתר כוונתה, שרוצה שיראה לה משלו, וכדאיתא בגמ' שם (ס,ב). וכ"פ המחבר בחו"מ סא,טז:

"יש מי שאומר, שתנאי שאדם מתנה עם חברו, אין הולכים אחר הלשון הכתוב בו, אלא אחר הכוונה."

וה"ה להתחייבויות שמתחייב אדם כלפי חברו, שאין ללכת אחר הלשון אלא אחר הכוונה. אין דין זה מתיחס דוקא לתנאים שהותנו בתנאי על מנת וכד', אלא לכלל התחייבויות הנעשות בין בני אדם, וכנידון הרבינו ירוחם. וכן נראה מדברי הגר"א בבאוריו לחו"מ (סא,לט), שצ"ל לשו"ע חו"מ מג,כח לענין פרוש זמן השטר.

דאף דקיי"ל יד בעל השטר על התחונה, היינו כאשר אין אומדנא בכוונת המתחייב, ואף שאין הפרושים שקולים, מ"מ כיון שאין אומדנא בדעת המתחייב, דהשטר סובל שני הפרושים, מפרשים השטר לפי חזקת הממון. אך כאשר ניכרת כוונת המתחייב או כוונת הצדדים בשטר, בזה הכוונה היא המכרעת את הפרשנות.

ונידון רבינו ירוחם הוא באופן שיש לפנינו שני אופנים; האחד ע"פ לשון השטר והשני ע"פ הכוונה, דיש לילך אחר הכוונה ולא אחר הלשון. ועיין בנחל יצחק סא,ג שהאריך בביאור דברי רבינו ירוחם, ונראה דדין זה נגזר מהא דמהני אומדנא דמוכח, וע"כ דוקא במקום שיש אומדנא דמוכח, אזלינן בתר הכוונה (עיי"ש בענף ג ד"ה ולפ"ז). ועיין עוד בפד"ר כרך ט עמ' 23; "כאשר לפנינו ענין שמגלה לנו בצורה ברורה ביותר שהשטר טומן בחובו כוונה אחרת", בכגון זה יש לדון בתר הכוונה. והא דבעינן כוונה ברורה יש לפרש בשני אופנים, או דכיון שהלשון סותר לכוונה ויש לדון בתר הכוונה, בעינן שהכוונה ברורה. וכן כל היכא שאין הכוונה ברורה, אמרינן דיד בעל השטר על התחונה.

ד. כספים שהגיעו מכח כוחו

לפ"ז כאשר באים אנו לבחון את הדו"ד בין התובעים לנתבע, הרי שעבודת הנתבע במהותה הינה עבודת תיווך, ששכרה ואופיה, פרטיה ודקדוקיה, מעוגנים בהסכם שבין הצדדים מיום כד תשרי ס"א. ע"כ כוונת הצדדים נגזרת גם מכח דיבורים בע"פ, והן מכח המקובל והנהוג בתחום זה של תיווך/ איסוף כספים.

טענותיו של הנתבע מתחלקות לארבעה ענינים, כפי שמובא בראשית דברים. טענה שתיים וטענה שלוש מתיחסות לכספים שהגיעו למוסד מכוחו ואולי מכח כוחו, והשאלה אם זכאי הנתבע בכגון זה לעמלה כפי שסוכם. התובעים סמכו ידיהם על הנאמר בהסכם: "צד ב יקבל עבור התרומות שיביא לצד א...", הדגש הוא על המילה "שיביא". יביא - לדברי התובעים - הכוונה יביא בפועל. עוד הביאו התובעים ראיה מהסכמים אחרים בין מתרימים למוסדות שבהם מקובל שאין המתרים מקבל אחוזים אלא מתרומות בפועל. הנתבע הביא הסכמים אחרים בהם עד שנה מקבל שני שלישי מהעמלה שסוכם, ולאחר שנתיים שלישי. וכן הביא

הסכם שהמתרים יקבל מלוא העמלה של כל תורם שיביא, אפילו לאחר שנים. כמו-כן מפרש הנתבע את המילה "יביא", שכל מה שבא מכוחו או מכח כוחו הוא בכלל המילה "יביא".

כך גם מחלוקת בענין הוראות הקבע שחודשו. האם זכאי המתרים רק על הוראות הקבע שהביא בפועל, ולאחר שיגבו בפועל, ואילו חידושם בעקבות מכתב של התובעים לתורם אינם בכלל "יביא". או כדברי הנתבע - גם חידוש הוראות הקבע הן בכלל "יביא". וגם בזה הביאו הצדדים הסכמים לכאן ולכאן.

במילים אחרות - הצדדים חלוקים בענין זה בשני מישורים - בפרשנות ובנוהג המקובל. באשר לפרשנות נראה לענ"ד שלא כדברי זה ולא כדברי זה. שאלת פרשנות היא כאשר לדברי הצדדים היתה כוונה בשעת ההסכם לפרוש כזה או אחר, וכעת חולקים ביניהם מה היתה כוונתם. לא כך נראים הדברים בנד"ד. נראה כי הצדדים לא חשבו כלל בעריכת ההסכם על מקרה בו יגיעו כספים לאחר זמן, ורק כעת, לאחר הגעתם, כל אחד תולה עצמו באילן גדול - במילה גדולה - "יביא", אותה הוא מגיס לצידו ולצד פרשנותו. הכלל של יד בעל השטר על התחונה הוא בכגון שראובן טוען שמכר בית נפול, ושמעון טוען שקנה בית גדול שבבתים, דבזה המחלוקת היא מה מכר ומה קנה ויד בעל השטר על התחונה, ומפרשים השטר לטובת המוחזק. אבל כאשר ניכר שהצדדים כלל לא חשבו על מציאות כזו, אין מקום בפרשנות השטר כדי להכריע, וכן אין לילך בזה לפי הכלל של יד בעל השטר על התחונה, דזה ענין אחר שאינו בשטר ואין ללמוד ממנו.

אשר על כן יש לראות בנידון שלפנינו ענין שהצדדים לא העלו במסגרת ההסכם. כל ענין ממוני שלא סוכם בין הצדדים, יש לילך אחר הנהוג והמקובל. כך עולה מדברי המהר"מ המובא במרדכי ב"מ (סי' שמו), וז"ל:

"נשאל לר"מ, מלמד שאמר לו בעה"ב למוד בני ולא נדר לו שום דבר, ולאחר הזמן לא רצה ליתן לו שום דבר הואיל שלא נדר לו כלום. והשיב, שצריך ליתן לו לפי הזמן שלמד הן רב הן מעט, כמו שרגילין ליתן במקום אחר..."

וכן פסק הרמ"א בחו"מ שלה, א דצריך ליתן כפי שנוהגים אחרים. ועיי"ש בגר"א ס"ק ח דהראה מקורו מהגמרא ר"פ האומנין; וליחזי פועלים היכי מתגרי, עיי"ש. ועיי"כ בכגון זה יש לילך אחר הנהוג והמקובל.

לאחר שהצדדים הציגו הסכמים שונים, נראה שלא ניתן להגיע להכרעה ברורה באשר לנהוג והמקובל במקרה כנדון דידן, מאחר והדבר שונה ממוסד ולמוסד. לא ראי מוסד מוכר, כמוסד חדש. הדבר אף שונה ממתרים למתרים. עיי"כ אין לדמות מילתא למילתא מההסכמים ומהראיות שהציגו הצדדים. בכגון זה נראה לענ"ד לילך בזה אחר מידת הצדק והישר, וכפי שחתמו הצדדים בשטר הבוררין; "בין לדין, בין לפשרה, בין לצדק וישר ע"פ שיקול דעת רחב".

כאמור - לפנינו עבודת תיווך, בו מתווך המתרים בין התורמים למוסד. עבור עבודת התיווך הוא מקבל אחוזי עמלה כפי שסוכם. בעבודת תיווך מקובל כי העמלה ניתנת רק על מה שתווך בפועל. מתווך תיווך דירה בין קונה קבלן, ולאחר זמן קנה הקונה דירה נוספת

מהקבלן, הרי שסכום התיווך לא ישולם אלא עבור העיסקה הראשונה. כל עיסקה שתבוא מכח העיסקה הראשונה או מכח כוחה, לא יהיה זכאי המתווך לעמלה. כך גם בתיווך עיסקי, שבו מתווך בין יזם עיסקאות למשקיע. הסכום שעליו ישולם התיווך הוא רק על מה שסוכם בעיסקה בה היה מעורב המתווך. כל סכום שיושקע לאחר זמן, אינו בכלל התיווך. כך גם נראה לענייך בנדון שלפנינו שאין לקבל אחוזי עמלה אלא ממה שהביא בפועל. בפרט בהסכם מעין זה בו מקבל המתרים אחוזים גבוהים במיוחד, אין זה מן הצדק והיושר לקבל אחוזי עמלה גם על כספים שלא הביא בפועל אלא באו מכוחו ומכח כוחו.

ע"כ אין לחייב את התובעים עמלה עבור התרומה שתרים הנדבן ר. ג. בפסח תשס"א, וכן אין לחייב בעמלה עבור הוראות הקבע שחודשו בעקבות מכתב ששלח המוסד. כמו כן נראה שאף אם חידשו מעצמם את הוראות הקבע, עדיין אין זה בכלל התרומות שהביא בפועל ואין ליתן בעבורם עמלה.

אמנם יש לחייב את התובעים בעמלה עבור מה ששלח הנדבן ר' א. לאחר שהבטיח לנתבע לשלוח את התרומה. הכסף הני"ל שקיבל המוסד היה בבחינת כסף שהביא, דאף הבטחות הינן בכלל. כשם ששיקים והוראות קבע הינן בבחינת הבאת כסף המחייבת עמלה, למרות שהוראת קבע ניתנת לביטול, מ"מ לאחר שגבו בפועל, מקבל המתרים את העמלה שסוכם. כך גם הבטחה שניתנת לביטול או לאי קיום, יש לראותה בכלל הכספים שתיווך הנתבע לתובעים ויש לחייב את התובעים בכסף שקיבלו בעקבות הבטחה שניתנה לנתבע. לאחר העיון במסמכים ובקבלות, על התובעים לשלם לנתבע סך של \$2450.

ה. תרומות שאסף בארופה

התובעים טענו כי פרשנות ההסכם שבין הצדדים ובו נאסר על הנתבע לאסוף תרומות באזור מסוים בארופה בזה"ל; "... אסור לצד ב להתרים אלא באזורים שיקבל אישור מראש מצד א..." ובמפורש נאמר לנתבע לא לאסוף באותן מדינות, ואף הנתבע מודה, אלא שטוען שבכל זאת הדבר לא נאמר לו בצורה חד משמעית אלא נאמר שיש שם מתרים אחר, ויותר בבחינת עצה טובה. והראיה שהתובעים ציינו לו שהם מאד לא מרוצים מאופן פעולת אותו מתרים. התובעים טוענים כי הדבר גרם נזק במערכת היחסים עם המתרים שאוסף בארופה. הנתבע משיב כי בפועל המוסד החל מיד לעבוד עם מתרים אחר, טוב מקודמו, כך שבפועל לא נגרם נזק למוסד.

גם כאן לפנינו שאלת פרשנות - האם האמור בהסכם ועל פיו אסור לנתבע להתרים אלא באזורים שיקבל אישור מהמוסד, מלמד כי אם יתרים הנתבע, לא יהיה זכאי לעמלות כמוסכם. לכאורה בזה צדקו דברי התובעים כי הפרשנות הפשוטה של הנאמר בהסכם, אינו איסור גרידא אלא איסור עם השלכות ממוניות, שבמידה ויתרים באזורים שלא הותרו ע"י המוסד, לא יחול הסכם העמלות על התרומות. ע"כ אין האמור בהסכם חל על התרומות שהביא המתרים מהאזור שנאסר עליו להתרים.

אך יחד עם זאת הואיל והמוסד קיבל סו"ס את הסכום, שהרי לא החזירו את סכום הכסף לנדבנים, והואיל ובכל מקרה היה על התובעים לשלם עמלה למתרים אחר, נראה לי להחיל על סכומים אלה את העמלה של תורמים קבועים, שמבחינת התועלת למוסד הפעולה

שנעשתה היתה מקבילה לאיסוף תרומות מתורמים קבועים. ואף שהיה מקום לשלם פחות מחמת הנזק שלטענת התובעים נגרם להם בכך שהשיג גבולו של מתרים אחר, אולם לאחר ששמעתי את הטענות והראיות בענין הנזק שנגרם למוסד, לא השתכנעתי שאכן נגרם למוסד נזק של ממש, אף שיכל להגרם נזק. האמור הוא בין בתורמים חדשים שהביא הנתבע באיזור שנאסר עליו לפעול, ובין בתורמים קבועים שנהגו לתרום למוסד

[במידה והיה נגרם למוסד נזק, אף שלכאורה הוי רק נזק של גרמא, נראה לחייב בכגון זה את השליח, עיין חתם סופר חו"מ סי' קמ דשליח חייב בחיובי גרמא כשומר. ואף לנתיבות נח,ב שלכאורה ס"ל דלא כחתם סופר, מהא דכתב דבסטראי הוי מזיק בגוף המעות, מ"מ כאן שהתנו עימו מראש שלא יתרים אלא במקום מוסכם, יש לחייבו אף לנתיבות, וכאומר לשליח טול השטר ואח"כ פרע המעות, דחייב לכולי עלמא, וצ"ע. ובודאי צריך להפסיד משכרו, עיין בגמ' ב"מ נח,א ושו"ע חו"מ שא"א, ובגמרא גיטין נד,ב בענין סופר שכתב אזכרות שלא לשמן, וברשב"א בתש"י ח"ד סי' קל, בקצוה"ח שהב, בש"ך חו"מ שגה, בנתיבות שג,ג, ואכמ"ל לאמור לעיל, הואיל ולדעתי לא נגרם למוסד נזק.]

לאחר שבדקתי והשוויתי את הקבלות והתרומות שהגיעו, ולאחר ששמעתי את טענות הצדדים על כל תרומה ותרומה, יש להעמיד את העמלה המגיעה לנתבע מהתובעים ע"ס של \$6170 (כולל העמלה מההמחאות). בתוספת הסכום דלעיל עבור התרומה של הנדבן ר' א. ע"ס \$2450, עומד חוב התובעים לנתבע ע"ס \$8620.

הואיל וביד הנתבע סכום של \$23,000, \$17,800 (במזומן, ו \$5,200 בהמחאות), על הנתבע לשלם לתובעים את כל ההמחאות וכן סכום של \$9,180 במזומן. כמו-כן יפקיד הנתבע בידי סכום של \$1040 מזומן מהסכום שבידו, עד לפרעון לפחות שני שליש מסכום ההמחאות (שכאמור מועד פרעון כבר הגיע).

לאור האמור לעיל:

א. על הנתבע להעביר לתובעים את ההמחאות ע"ס \$5,200 שברשותו, וכן לשלם לתובעים סכום של \$9180 במזומן, וזאת לאלתר.

ב. הנתבע ישליש ביד הח"מ סכום מזומן של \$1040 שיוחזר אליו עם פרעון שני שליש מערך ההמחאות הנ"ל בסע' א.

ג. על התובעים להפקיד את ההמחאות לאלתר, ולהודיע לח"מ תוך 21 יום מהעברת המחאות לרשותם אם יש מניעה בהעברת הסכום הנ"ל בסע' ב לנתבע. במידה ויודיעו על מניעה מצידם, עליהם לגבות טענתם, ולאחר העיון יחלט בהתאם. בהעדר הודעה, יועבר הסכום שהושלם לנתבע.

מסקנות

א. הואיל ובעל השטר מוציא מהמוחזק, ידו של המוציא - בעל השטר - על התחטונה.
ב. מדברי רש"י נראה לכאורה שאין כאן שאלה של מוחזקות בפועל, אלא כל הבא לטעון לזכותו עם שטר מסופק, עליו הראיה.
ג. לפ"ז דין יד בעל השטר על התחטונה שונה מדין המוציא מחבירו עליו הראיה. דין המוציא מחבירו וכו', הוא דין בחזקת ממון, ואילו דין יד בעל השטר על התחטונה הוא דין בפרשנות השטר, אלא שהפרשנות נגזרת מחזקת הממון.
ד. אשה שמחלה על כתובתה ויש ספק על מה מחלה, לדברי הרשב"א כאשר הספק הוא במחילה, הבעל הוא בעל השטר וידו על התחטונה.
ה. דעת הרמ"א דבשובר יד בעל השובר על העליונה, דלא כסוברים שגם בשובר ידו על התחטונה. דעת הש"ך דדוקא בפרעון ידו על העליונה כיון שהחוב עומד לפרעון, משא"כ בשובר מחילה.
ו. כאשר יש חיוב ברור שאינו נובע מהשטר המסופק, והשטר המסופק בא להסיר את החיוב, יד החייב על התחטונה מאחר והחיוב ודאי והפטור ספק.
ז. מפרשים השטר באופן המקיימו ולא באופן המבטלו. ע"כ לא אומרים יד בעל השטר על התחטונה כאשר ע"י זה יתבטל השטר.
ח. הכלל של יד בעל השטר על התחטונה הוא באופן שקיים ספק בכוונת המתחייב, אך לא בספק אם לשון מסוימת מועילה ע"פ ההלכה.
ט. בפרשנות שטרות יש לפרש ע"פ הכוונה ולא ע"פ הלשון.
י. כאשר ניכר שהצדדים לא חשבו על מציאות מסוימת, הרי זה כלא התנו כלל, ויש לדון ע"פ הנהוג והמקובל.
יא. עבודת מתרים היא כעבודת תיווך, ע"כ אין לזכותו בעמלות אלא במה שהביא בפועל ולא במה שבא מכחו או מכח כוחו, אא"כ סיכמו הצדדים אחרת.
יב. תרומה שהגיעה לאחר סיום עבודת המתרים, אבל באה כתוצאה מהבטחת התורם למתרים, יש לתת למתרים אחוזים כמוסכם.